

De såg bilan falla

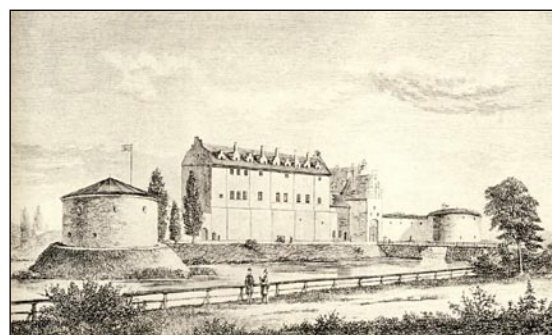
Bertil Wilhelmsson

Avrättningen av giftmörderskan Elna Olsdotter måste ha varit en stor sensation i Hörbytrakten. Avrättningar ute på landet var sällsynta och i Hörby socken förekom bara två tillställningar under hela 1800-talet. Man skulle således kunna tro att det finns många ännu bevarade minnen av Elnas hädanfärd, men sanningen är att Byahornet endast har kunna hitta ett fåtal. Kanske valde folket med tiden att försöka tysta ner och glömma bort det hemska de sett eller hört talas om.

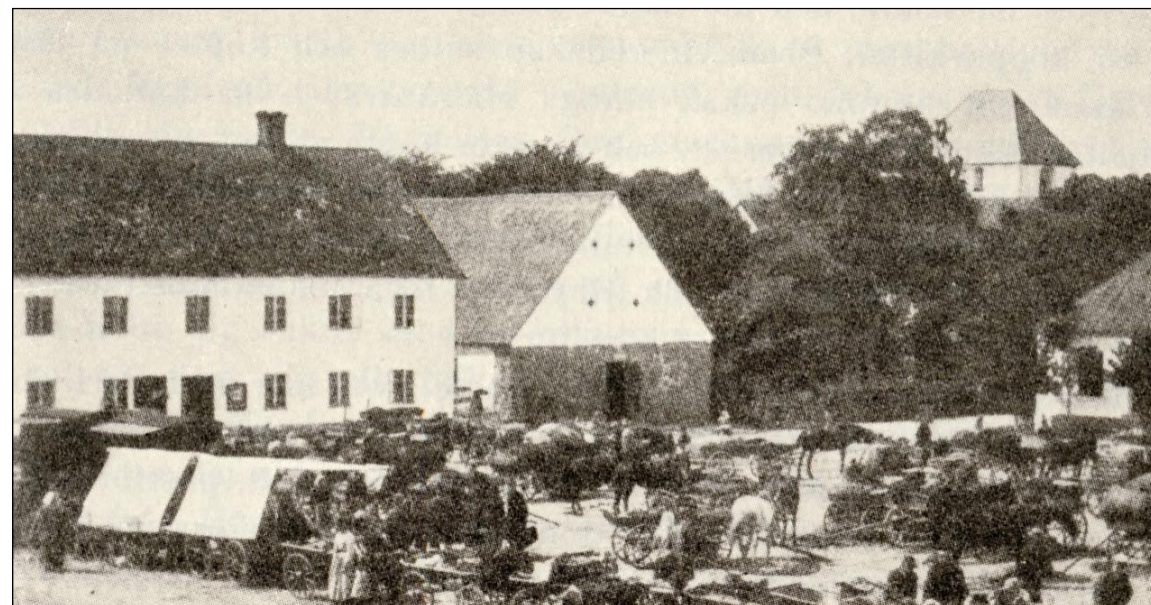
Elna sattes efter meddelad dom i Malmö Centralfängelse (Malmöhus slott). Prästen antecknade den 21 augusti 1861 att han hade samtalat med Elna och att hon även efter sitt barns födelse – som så livligt borde ha erinrat henne om den make hon så grymt mördade – förblev lika hård och levde i den inbillningen att hon genom sin förnekelse av brottet skulle kunna befria sig från straffet. Men den 28 september hade hon fått höra Kongl Maj:ts Utslag om att hon skulle halshuggas, och därefter föll hon ner i ett ytterst förtvivlat tillstånd. Varje dag därefter har prästen antecknat ”*fortsatte med Elna Olsdotters beredelse*”.

Den 23 oktober hände något: ”*Hon wisar sig nu mycket lugn och tyckes wara beredd att*

med Christelig förtröstan och undergifwenhet möta döden”. Den 6 december meddelades att hennes sista dag i livet hade fastställts till fredagen den 20 december. Den 19 december fick hon sin sista nattvard och anteckningen lyder: ”*Reste kl 4 e.m. på samma gång som Elna Olsdotter till Hörby, dit vi ankommo emellan kl 8 och 9 på aftonen, stannade hos henne till ut åt natten, då hon hoppades möjligen kunna få någon sömn*”. Påföljande morgon besökte prästen Elna. Hon hade inte sovit mycket och var något orolig, eftersom hon efter den sista nattvardsgången hade blivit så djupt gripen av tanken på att hon både vid sin första nattvardsgång och sedan alltjämt, ovärdigt begått Herrens nattvard. Klockan halv tio tillfrågade hon om hon var villig och

Centralfängelset i Malmö omkring 1860

Marknad i Hörby 1890

beredd att gå döden till mötes. Hon svarade ja utan minsta tvekan eller villrådighet, och gjorde sig i ordning för resan mot avrättningsplatsen. Under vägen dit förblev hon lugn och vid ankomsten till platsen, gick hon lugn ”*och med verklig beundransvärd styrka och sinnesnärvaro mot stupstocken, för att böja sitt hufvud under bödelns bila*”.

Den sistnämnde var förstås den andra huvudpersonen i dramat. Vi vet vem han var; skarprättaren Anders Pettersson kom från Blekinge, en femtio års man som varit på tjänsteutövning i Skåne förut. I november 1853 högg han i Björnekulla (Södra Åsbo härad) huvudena av mordbrännaren Nils Andersson och dennes medhjälpare Jöns Göransson Ramberg. Det uppges dock att skarprättaren betett sig illa vid avrättningen, eftersom han var berusad. Strax därefter tjänstgjorde Pettersson i Annelöv utanför Landskrona och i januari 1854 tog han i Broby livet av häradsmålararen Johnsson för ett av denne begånget rånmord. Anders Pettersson var gift, hade sex barn

och hade tillträtt sin tjänst 1838. Han ägde inte den arsenal av hemska redskap som kanske kan förväntas av en bödel. I bouppteckningen återfinns bara en del snickeriverktyg, vilket antyder att han till vardags var timmerman. Han hade visserligen sju yxor, men ingen av dessa användes vid skarprätteriet vilket framgår av posten ”uniform”, där det upptages bila, sabel, hatt och vantar. Av detta kan man nog dra slutsatsen att skarprätten i övrigt var alldagligt klädd. Svart huvudkäpa med hål för ögonen hörde definitivt inte 1800-talet till. Anders Pettersson kallades till avrättningarna genom en högtidlig order till konungens befallningshavande i Karlskrona. Det klargjordes att Pettersson för fram och återresa fick begagna skjuts efter en häst.

Hörby avrättningsplats låg i början av 1800-talet närmare byn, men vid tiden för Elna Olsdotters hädanfärd hade man flyttat en bit åt nordost. Då var detta obebyggda trakter, sannolikt enefälader. Enda huset var Statten som låg halvvägs ner mot Hörby. Idag hittas platsen på en hög backe i en

Skånska rekognosceringskartan 1812-1820. Ringen visar platsen för Elnas avrättning.

granskog vid Kristianstadstadsvägen stax innan Stavröd. Ännu i början av 1900-talet var Galgebacken markerad som en kvadrat (förmodligen en stengårdsgård) på ekonomiska kartan. En närboende berättar för Byahornet att backen fram till början av 1970-talet var en liten björkhage och omtyckt utflyktsplats.

Namnet Galgebacken torde vara missvisade eftersom Elna inte hängdes i en galge och någon annan som miste livet här är inte känd.

Smeden Anders Lundgren (f 1844) från Äspinge har berättat att allmogen uppåddades till att stå spetsgård. Det var länsmanen som samlade ihop dem och han tog en eller två i varje matlag. Mannarna stod i en sluten ring, på två led och de höll käppar mellan sig.

Syftet med spetsgården var att allt skulle gå värdigt till; folk strömmade hit från alla håll och trängsel och oreda fick inte förekomma.

Den kände husarmålaren Jonas Åkesson (1879- 1970) har i sina memoarer beskrivit

en avrättning, återberättad av hans moder Lovisa Larsdotter f 1844, som dock benämner den avrättade som "Hanna" och att platsen var Östra Sallerup. Men det råder nog ingen tvekan om att det är Elna Olsdotter som avses. Tidpunkt och omständigheter stämmer alltför väl och någon avrättad Hanna vid denna tidpunkt är inte känd, så vitt Byahornet har kunna utröna. Så här berättar Åkesson.

En kvinna hade väckt uppseende på Hörby marknad genom att röka cigarr och blev förhörd av fjärdingsmannen. Hon erkände mord på sina äkta män, vilket blev konstaterat och kvinnan dömdes till döden.

Det kom mycket folk till avrättningen, däribland Åkessons mor och hennes yngre syster Christina. De satt på en stor sten och hade god utsikt. Inkallade bönder bildade spetsgård, stod i rad och höll i varandras käppar, den ene i kryckan och den andre i doppskon. Stupstocken var uppställd på en förhöjning i mitten och vid ena sidan en hög grankvistar med den blänkande yxan. Vagnen med den dödsdömda kom rullande. Hon satt mellan två präster. Så steg hon av, tog av sig förklädet och lade detta ordent-

ligt samman liksom schaletten. Därefter vek hon omsorgsfullt ner halslinningen på sin tröja och gick fram och lade sig på knä framför stupstocken med sitt huvud på denna. Bödeln fattade yxa och ställde sig bredvid henne. Lillasyster Christina ville inte se mer och hoppade ner från stenen men Lovisa blev kvar. Prästen steg fram och började läsa:

- Herre välsigne och bevara dig, Hanna.

Herren låte sitt ansikte lysa över dig.

Nu blixtrade yxan och Hannas huvud föll.

Bödeln tog av sig sina handskar och kastade dem på den livlösa kroppen och så skingrades åskådarna.

Carl Skjöld var bokhållare på Råby gård vid Hörby. Han skrev dagbok och berättar i denna om hur han bevittnade avrättningen i sällskap med gårdsarrendatorn Fredrik Wihlborg. Vi återger här bokhållandens ord.

Fredagen den 20 december 1861:

Jag kommer just från avrättningen och sätter mig därför att skriva något. Bittida på morgonen hade jag att göra med kornet, och sedan detta var expedierat frågade Wihlborg mig om jag ville rida med honom till avrättningsplatsen, vartill jag svarade ja, samt lånade hans ridstövlar och satte mig till häst. De flesta drängarna följde med till häst så vi utgjorde en ridande trupp på ca 12 man. I skarp trav satte vi av till Hörby, men komna till arresten var delikventen ännu icke färdig, varför vi i sakta mak redo till stället för exekutionen. Detta är beläget säkert en fjärdingsväg på andra sidan Hörby i en bergig terräng och ligger på toppen av en liten bergrygg. Vägen dit från landsvägen är mycket oländig och svår att köra men är helt kort. Anlända dit stod spetsgården för länge sedan i ordning omgiven av en talrik människomassa. Vår trupp placerade sig på östra och högsta sidan där vi stodo i linie tätt intill spetsgården och

seende över den. Men Wihlborg blev snart otålig och steg av hästen samt gick igenom spetsgården vilket jag sedan ångrade att jag ej gjorde. Morgonen var utmärkt vacker men kall, utav ritten hade jag blivit åtminstone lagom varm, så att jag vägrade att emottaga ett par handskar, som Wihlborg erbjöd mig, detta fick jag snart ångra ty vi fingo vänta säkert en timme i den kyliga morgonen.

Under denna väntan hade jag god tid att göra allvarsamma betraktelser. Jag försökte sätta mig in i kvinnans belägenhet och jag kände då mycket underligt inom mig... Somliga sa att hon var väl förberedd, andra

Utsikt från Galgebacken

Foto: Bertil Wilhelmsson

Foto: Bertil Wilhelmsson

Landskapet söder om Galgebacken

motsatsen. Jag satt väl långt borta från henne för att kunna noggrant observera hennes ansikte och rörelser. Men förhärdat var hon inte.

Så mycket jag kunde se framgick hon långsamt och vacklande, bortlade sin huvudbonad och knäböjde med icke förbundna ögon. Prästen talade något vid henne, varpå hon nedlade sitt huvud men reste det åter något upp för att lägga det bekvämare, nedlade det åter, varpå prästen började läsa välsignelsen under det att skarprättaren framträdde ur spetsgården med bilan bakom sin rygg och gick ända fram till henne samt vek något ned kragen på lentyget, varpå han fällde bilan liksom för att måtta åt det rätta stället, höjde den åter och – innan välsignelsen slutat - föll det dödande hugget, vilket genast skilde huvudet från kroppen. En dödstystnad rådde, så att ljudet av hugget tydligt förnamns av alla och dess eko ljuder

när som helst dovt för mina öron.. Därpå avtorkade han bilan på delikventens kläder och avlägsnade sig men de som stodo inom spetsgården, dvs länsmannen, befallningsmannen, prästen och några andra, Wihlborg bland dem, gingo fram och betraktade huru blodet framvältrade sig länge sedan livet flyktat.

Nattmannen och hans hustru togo därpå liket och lade det i en kista samt nedsänkte det i en grav som var alldeles för liten så att de måste något förstora den. Jag gick ej fram till platsen, ty jag satt till häst, utan inväntade Wihlborg, varpå vi redo hem. Wihlborg sade att fastän mängden tyckte att skarprättaren gjorde sin sak väl, ansåg han att denne huggit något för högt opp och att det var ohyggligt att åse efteråt. I dödsminuten hade hon ansiktet bortvänt. Där slutar Skjölde redogörelse.

En gammal soldat, Sven Sjöstedt f 1850, kom ihåg "Årrödskäringens" avrättning - Hon blev begravd på Galgebacken, men det påstås att släktingarna tagit henne om natten, de hade grävt upp henne. Där syns inga spår efter nånting på Galgebacken. Nu har det ju mera dött bort, men för många år sen kände folk en viss fasa där

Detta var en de sista offentliga avrättningar. Den 10 augusti 1877 kom en förordning från Kungl Maj:t att hädanefter skulle

alla avrättningar ske på respektive fängelsegård och allmänheten hade inte tillträde.

Källor:

Byahornet 1970

Döden i skogen (Göran Lager)

Folklivsarkivet i Lund

Frostabygden 1987

Landsarkivet i Lund

Sista avrättningen i Annelöv (Bengt Nordahl) www.sloff.se

Skarprättare, bödel och mästerman (Jan G Ljungström)

Vardagsliv vid 1900-talets början

Per Ahlgren

Dessa händelser är från 1900-talets början., berättade av Hilda från Alberta utanför Dalby

När Hilda gick i Esarps skola passerade hon förbi vattenkvarnen i Esarp dagligen. Hon såg då ofta kvarägarrens fru på bryggan vid den djupa kvarndammen att skölja tvätt, hämta vatten mm. En dag hörde hon skrik från dammen och såg någon ligga i vattnet. Hon sprang då in i kvarnen efter hjälp. Mjölaren sprang då ut och fick i all hast tag i den drucknande som var kvarnägarens fru. Hon hade halkat på bryggan och fallit i vattnet. Hon var vid liv men mycket medtagen och bars in i bostadens värme där hon repade sig efter en tid. Men hon blev inte skrämmd av händelsen utan sågs ute på bryggan som vanligt igen. Kvarnägaren kom

ofta till smedjan där Hildas far var smed för att få lagat slitna delar till sin kvarn. Han var sympatisk, vänlig och en proper man. Hans påstådda stormiga privatliv ansågs vara förtal. Det tragiska som hände sedan var kvinnans död och en felaktig dom som berövade kvarnägarens liv. När han blev fri var han en gammal man

Hösten 1906.

Gåsförsäljaren Hans Ahlgren från Näsby var på väg med häst och vagn till Björns-
torp och Härkeberga slott med sin last av gässlingar. Förr fanns det uppfödare som födde upp gäss och sålde dem halv vuxna till de större gårdarna, där de sen fick gå och äta axen som fallit av efter huggen södesskörd. En vaktepåg eller gåsapåg tog hand om dem och vallade dem på fälten